

Aleksander Lorenčič, Prelom s starim in začetek novega. Tranzicija slovenskega gospodarstva iz socializma v kapitalizem (1990–2004). Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2012, 520 str.

Knjiga, o kateri pišemo, je eden od neposrednih rezultatov doktorskega študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani in raziskovalnega programa Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani. Predstavlja pomembno novost v slovenskem zgodovino-pisju, saj obravnava problematiko, ki je dosedanje raziskave novejšega gospodarstva Slovencev še niso zajele. Slednje se namreč končujejo z decembrom 1991, torej z mednarodnim priznanjem Slovenije, ki je bilo končni cilj prizadevanj slovenske politike v letih 1990 in 1991 ter zaključno dejanje na poti do njene (gospodarske) suverenosti. Preobrazba slovenskega gospodarstva po letu 1991 pa še ni bila predmet sistematične in poglobljene zgodovinske obravnave. Razlogov za to je več, od splošne slovenske zadržanosti za proučevanje obdobja s krajšo časovno distanco, do nedostopnosti arhivskega gradiva, neugodnih sistemskih rešitev in raziskovalne politike Javne agencije za raziskovalno dejavnost. S pogloblitvijo gospodarske in finančne krize in po prevladi neoliberalne ekonomske in socialne politike je namreč vlada zelo omejila možnosti za zaposlovanje mladih raziskovalcev z doktoratom. Javna agencija, ki tudi v preteklosti gospodarskim temam ni bila naklonjena, je omejila število izbranih projektov. Poleg tega pa je začela načrtno predstavljati dotlej uveljavljene termine za razpis novih projektov, tako da je do konca leta 2012 ta premik znašal že eno leto. V takih razmerah, ki se v bližnji prihodnosti ne morejo bistveno popraviti, je razvojna perspektiva (gospodarskega) zgodovino-pisja vse bolj vprašljiva in omejena, zato ta problematika zopet ostaja torišče ekonomskih obravnjav.

Leta 1981 rojeni dr. Aleksander Lorenčič, raziskovalec na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, je s svojimi dosedanjimi objavami in javnimi nastopi že pritegnil pozornost strokovne javnosti. Poleg sodelovanja z referati na več znanstvenih posvetovanjih, uredniškega dela, pisanja recenzij in predavanj je objavil tudi več znanstvenih člankov tako v Sloveniji kot v tujini. Med slednjimi je treba opozoriti na tiste, ki obravnavajo slovensko podjetništvo v prvih letih tranzicije (Ljubljana 2009), proces gospodarske preobrazbe in razmah podjetništva v letu 1990 (Ljubljana 2010), agonijo usnjarsko-pre-

delovalne industrije v tranziciji (Šoštanj 2011) in soočanje z izkušnjo pri prehodu v kapitalizem v Sloveniji, Češki, Srbiji in Hrvaški (Ljubljana 2011).

V pričujoči monografiji se je Aleksander Lorenčič lotil sistematične analize razgibanega in tudi zapletenega procesa preobrazbe slovenskega gospodarstva v letih 1990 do 2004, ki kot obdobje predstavlja zaključeno celoto. Osredotočil se je na obravnavo najpomembnejših procesov gospodarske tranzicije, ki so do vstopa v novo tisočletje spremenili gospodarsko sestavo, jo učvrstili in posodobili do te mere, da je slovensko gospodarstvo lahko hitreje dohitevalo razviti svet, kot se je sprva pričakovalo. Cilji njegovega zgodovinskega iskanja in spraševanja so torej vstopanje Slovenije v različne mednarodne integracije, makroekonomska stabilizacija, preoblikovanje družbene lastnine oziroma privatizacija, pa tudi prestrukturiranje gospodarstva, ki ga po njegovi oceni ne moremo označiti za uspešnega, vsaj v celoti ne. Poglobil se je tudi v problematiko regionalnega razvoja in ugotavljanja razlogov, zaradi katerih v obravnavanem obdobju ni prišlo do načrtovanega zmanjševanja medregionalnih razlik. Posebno pozornost je namenil gospodarski kriminaliteti, ki je tako posameznikom kot podjetjem in državi povzročila ogromno finančne škode. V skladu s pravili zgodovinske stroke je v zaključku svoje argumentirane pripovedi značilnosti in dosežke procesa gospodarske preobrazbe v Sloveniji v letih 1990 do 2004 primerjal s tranzicijskimi izkušnjami Hrvaške in Srbije ter Češke, Madžarske in Poljske.

Pri rekonstrukciji gospodarske tranzicije je kot zgodovinar dal prednost podrobnemu proučevanju razpoložljivih dokumentarnih virov in njihovi kritični analizi, upošteval pa je tudi dognanja s področja drugih ved, zlasti ekonomije in prava. Kljub zgodovinskemu izhodišču pa pri obravnavi temeljne problematike ni sledil kronološkemu zaporedju dogodkov, temveč se je odločil za problemski pristop, to je za ločeno obravnavanje temeljnih procesov v okviru posameznih poglavij. Iz naslova uvodnega dela (Opredeleitev pojma tranzicija, krešoča mnenja in pogledi nanjo) bi sklepali, da je delo namenjeno opredelitvi pojma gospodarska tranzicija in njegovi različni razlagi oziroma uporabi v naši strokovni javnosti. Vendar se avtor ne obremenjuje preveč s teoretičnimi razlagami tega kompleksnega procesa. V ospredju njegovega zanimanja so dileme tranzicijskih vlad pri iskanju odgovora na vprašanje, kako čim hitreje preiti v sistem tržnega gospodarstva in kapitalističnih družbenih odnosov. Obstajal je sicer vzorec, to je t. i. washingtonski konsenz, ki je vseboval program nujnih reform, ki naj bi jih tranzicijske države čim prej izvedle. Pokazalo pa se je, kot ugotavlja Lorenčič, da je bil mehaničen prenos omenjenih navodil zaradi specifičnih gospodarskih in drugih razmer v posameznih državah povsem neizvedljiv. Ker pravih rešitev in odgovorov, ki bi zagotavljali uspešen tranzicijski prehod, ni bilo, se je prehod iz socialističnega v kapitalistično gospodarstvo povsod začel brez jasne slike dejanskega stanja in brez ustreznih rešitev najbolj perečih problemov. Slovenska politika se je odločila za gradualistični pristop, ki je temeljil na postopnosti in pragmatičnosti, izogibanju političnim in drugim pretresom. Mlajši rod ekonomistov je takšno politiko obvladovanja neznanck tranzicije, ki jo je poosebljal dr. Janez Drnovšek, ocenil skrajno negativno.

Neizpodbitno dejstvo pa je, zapiše Aleksander Lorenčič, da je Slovenija s tako politiko dosegla precej boljše rezultat kot druge tranzicijske države, zato je bil po njegovih besedah izbrani pristop glede na vse okoliščine povsem pravilen.

S prvim in drugim poglavjem je avtor osrednjo problematiko umestil v širši družbeni prostor in zgodovinsko dogajanje. Osvetlil je torej zaključno obdobje slovenskega osamosvajanja v letih 1990 in 1991 ter vstopanje Slovenije v različne mednarodne integracije. Prav slednja prizadevanja so bila za majhno narodno gospodarstvo, kot je bilo slovensko, še kako pomembna, saj je z odcepitvijo izgubila velik del nekdanjega jugoslovanskega trga. Ta proces je bil po avtorjevi oceni zelo dobro izpeljan, zato si zasluži pozitivno oceno. Pridružuje se mnenju, da je za sodbo o tem, kaj je Sloveniji in njenim državljanom prinesla vključitev v EU, še prezgodaj. Med nesporno pozitivne posledice te vključitve pa uvrsti povečanje trgovinske menjave, kar je izdatno pripomoglo k uspešnosti slovenskega gospodarstva.

Naslednja tri poglavja so najobsežnejša in v strokovnem pogledu tudi najpomembnejša. Tretje poglavje obravnava ciklična gospodarska gibanja v letih 1990 do 2004, zaradi katerih so se v nekajletnih intervalih menjavala obdobja gospodarskega okrevanja oziroma uravnoteženega razvoja z obdobji recesije. Analiza gospodarskih gibanj pokaže, da je Slovenija uspešno zaključila proces makroekonomske stabilizacije in zato v letih 1990 do 2004 prehodila sorazmerno uspešno pot gospodarskega razvoja. Pokaže pa tudi na posamezne primere, ko je ekonomska politika vlade odstopala od gradualistične usmeritve (monetarna reforma in liberaliziran uvoz), ter na področja, kjer se stvari niso odvijale po pričakovanjih. Med slednjimi sta bili najbolj problematični relativno visoka inflacija ter visoka stopnja brezposelnosti, katerih posledice so državljanom najbolj prizadele. Vsebinski okvir četrtega poglavja sta privatizacija gospodarstva in slovensko podjetništvo v novi preobleki, ki sta skupaj predstavljala osrednji in najzahtevnejši proces slovenske gospodarske tranzicije, ki je politiki, gospodarstvu pa tudi državljanom povzročal največ težav. Največ pozornosti je namenil privatizaciji podjetij, saj je prav ta proces omogočil številne zlorabe, krivice in nezakonito oškodovanje družbene lastnine ter pospešil družbeno razslojevanje. Po oceni avtorja so se številna oškodovanja zgodila zaradi prepozno sprejete in neustrezne zakonodaje ter ignorantskega odnosa vlada-joče politike do pozivov po ukrepanju kot tudi njene podpore številnim menedžerskim prevzemom. Naslednje, peto, poglavje analizira temeljne značilnosti in prelomnice prestrukturiranja slovenskega gospodarstva v letih 1991 do 2009, torej kompleksnega in dolgotrajnega procesa, ki ga ni mogoče ločiti od procesov privatizacije in makroekonomske stabilizacije. Po avtorjevi oceni tega postopnega in razpršenega procesa, ki je največkrat teklen brez sodelovanja države, ni mogoče označiti kot uspešnega. Zlasti ne v njegovem prvem obdobju, ko je bilo prestrukturiranje povezano s številnimi stečajmi in likvidacijami podjetij ter množičnim odpuščanjem ali upokojevanjem delavcev. Tudi v naslednjem obdobju prestrukturiranja ni teklo po načrtovanih tirnicah. To se je pokazalo leta 2009, torej v prvem letu gospodarske krize, ko so se pred stečajem znašla številna podjetja, ki se v času tranzicije niso uspešno in primerno prestrukturirala, številna pa so bila pri-

siljena v reorganizacijo in prestrukturiranje. V tem poglavju so poleg sprememb v strukturi dodane vrednosti po dejavnosti, lastniški in velikostni sestavi podjetij, predstavljena so še najuspešnejša slovenska podjetja, vloga države pri oblikovanju in uresničevanju politike prestrukturiranja ter tuje naložbe v slovensko gospodarstvo v času tranzicije. Glede slednjega je avtorjevo stališče, da je Slovenija zaradi političnega nesoglasja in neizdelane strategije v preteklih letih zamudila številne priložnosti za tuje naložbe, ki bi zagotovo pospešile prehod iz tranzicijske krize in obdržale pri življenju številna podjetja.

Šesto in sedmo poglavje obravnava dve temnejši plati gospodarske tranzicije v Sloveniji. To sta gospodarska kriminaliteta ter razvoj mariborskega gospodarstva, ki ga je tranzicija zato, ker je bilo obremenjeno s številnimi neperspektivnimi podjetji, še posebej prizadela. Osmo in zaključno poglavje logično zaokroži obravnavano problematiko tako, da jo primerja s potekom tranzicije z izbranimi balkanskimi in vzhodnoevropskimi državami, ki so glede njene izvedbe pripadale endogenemu ali eksogenemu tipu tranzicije. Pri primerjavi temeljnih tranzicijskih procesov je največ pozornosti upravičeno namenil privatizacijski strategiji, saj je privatizacija družbene lastnine predstavljala največji in osrednji problem v vseh tranzicijskih državah.

Iz pregleda virov in literature je razvidno, da monografija ne temelji pretežno na arhivskem gradivu, temveč na časopisnih virih, revijalnem tisku, dokumentaciji državnih ustanov in zavodov, ki spremljajo gospodarska gibanja, ter na ustrezni domači in tuji literaturi. Arhivsko gradivo je zaradi zakonskih omejitev, pomanjkljivosti arhivske zakonodaje, pa tudi negativnega odnosa ustvarjalcev do njega raziskovalcem dosegljivo v manjšem obsegu. In kot vedno pogosteje opozarjajo arhivski delavci, bo tako tudi ostalo, saj uničevanje gradiva nekdanjih podjetij, ki se je začelo na začetku devetdesetih let, traja še danes. Avtor je tako lahko uporabil le gradivo fonda Družbenega pravobranilca RS in fonda Službe vlade RS za evropske zadeve, ki ju hrani Arhiv Republike Slovenije. Precej koristnih informacij je dobil tudi pri pregledovanju tekočega gradiva pri mestni upravi sedanje Mestne občine Maribor. Odsotnost primerne arhivskega gradiva je moral nadomestiti z drugimi viri s priznano dokumentarno vrednostjo. To so bile makroekonomske analize in študije, različna poročila, bilteni, statistični letopisi in podobne javne objave Banke Slovenije, Urada za makroekonomske analize in razvoj, Zavoda RS za zaposlovanje, Agencije RS za prestrukturiranje in privatizacijo, Ministrstva za finance in še nekaterih drugih državnih organov in ustanov. Pomemben vir temeljnih informacij je bila tudi številna domača in tuja relevantna literatura. Ob tem velja omeniti, da je bil Lorenčič mesec dni na študijskem izpopolnjevanju v češki prestolnici, kjer ni le zbiral literature o češki gospodarski tranziciji, temveč je opravil tudi več razgovorov s politiki in gospodarstveniki, ki so to tranzicijo sooblikovali. Monografija ima skupno 887 opomb, 27 tabel in 25 grafov, kar kaže na temeljit in sistematičen pristop. Če gledamo nanjo tako, ima trajno uporabno vrednost in bo postala hvalježen vir za raziskovalce sorodnih znanstvenih področij.

Knjiga dr. Aleksandra Lorenčiča *Prelom s starim in začetek novega*, ki jo na knjižni trg pošilja Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani v okviru svoje zbirke

Razpoznavanja, je zagotovo mejnik v slovenskem zgodovinopisju najnovejše dobe in zato pomemben prispevek k njenemu proučevanju. Njegova dokumentirana analiza procesa preobrazbe slovenskega gospodarskega življenja od osamosvojitve leta 1990 do vstopa Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 je prepričljiva, objektivna in dovolj povedna. Upravičeno lahko zapišemo, da je razširil vedenje o tej problematiki, sebe pa uveljavil kot njenega poznavalca. Knjigo odlikuje tudi logično strukturirana in tekoča pripoved, zato bo poleg ožjih poznavalcev problematike k branju zagotovo pritegnila tudi v tem pogledu povprečno razgledane bralce, ki bi se želeli poučiti o tej plati naše najnovejše gospodarske zgodovine.

Jože Prinčič